

АНОТАЦІЯ

Бартош І. А. Методика навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2021.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано, практично розроблено й експериментально перевірено методикау навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою, яка базується на положеннях системного, парадигмального, комунікативно-діяльнісного, професійно орієнтованого, рівневого, рефлексивного та особистісно орієнтованого підходів; передбачає використання кейс технології шляхом самостійного створення майбутніми фахівцями навчально-дослідницьких кейсів, три етапи навчання (підготовчий, основний та завершальний, який реалізується в процесі аудиторної та позааудиторної роботи), використання системи вправ і завдань, що корелює з етапами навчання та містить три підсистеми вправ і завдань, кожна з яких забезпечує реалізацію цілей відповідного етапу; уточнено принципи, цілі та зміст навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою; удосконалено критерії відбору навчального матеріалу; подальшого розвитку набуло визначення критеріїв оцінювання рівня сформованості в майбутніх соціальних працівників вмінь професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою.

Практичне значення дослідження полягає у: відборі навчальних матеріалів різної форми подачі (зокрема аудіо,- відеофонограм та письмових текстів) із метою навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою; розробці навчально-

методичного посібника з відповідними комплексами вправ та укладанні методичних рекомендацій для викладачів німецької мови щодо ефективної організації навчальної діяльності майбутніх соціальних працівників.

На основі проаналізованих наукових джерел професійно орієнтоване усне спілкування майбутніх соціальних працівників визначено як вид усного спілкування, який включає сприймання та продукування усного висловлювання у діалогічній і монологічній формах мовлення, передбачає реалізацію діяльності в соціальній і в особистісній сферах, взаємодію учасників спілкування в межах професійної діяльності. Спілкування є інструментом професійної діяльності соціального працівника та засобом особистісного розвитку, де іноземна мова виступає одним із найважливіших компонентів професійної діяльності майбутніх фахівців для отримання професійних знань, формування професійних навичок і вмінь, а також мовних, мовленнєвих, соціолінгвістичних навичок і вмінь.

Опрацювання наукових розвідок щодо навчання професійно орієнтованого усного спілкування спонукало до відбору технології, в результаті якого з урахуванням особливостей професійно орієнтованого усного спілкування для навчання майбутніх соціальних працівників було обрано кейс-технологію. Визначено, що характерною особливістю професійної діяльності соціального працівника є робота з проблемними ситуаціями, що передбачає розвиток умінь здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, оцінювати її та аналізувати, застосовуючи різні способи творчої і пізнавальної діяльності. На основі здійсненого у дослідженні аналізу особливостей професійної діяльності майбутніх фахівців запропоновано самостійне укладання кейсів. Такий кейс охарактеризовано як навчально-дослідницький та визначено як опис реальної проблемної ситуації, що передбачає самостійну його підготовку учасниками навчального процесу для аналізу, формулювання проблеми і пошуку можливих шляхів її розв'язання, а також інтегрованого формування у майбутніх соціальних працівників умінь і навичок професійно орієнтованого усного спілкування

німецькою мовою в межах тематики їхньої майбутньої професійної діяльності. Обґрунтовано вимоги до укладання навчально-дослідницьких кейсів, зокрема автентичність (джерел та ситуацій), проблемність, новизна та актуальність, авторитетність джерела, інформаційна насиченість.

Досліджено психолінгвістичні особливості навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою. На основі аналізу функціонування психічних процесів (мислення, пам'ять, увага, сприймання, мотивація) зроблено висновок, що в межах навчання професійно орієнтованого усного спілкування у майбутніх працівників потрібно розвивати критичне мислення, зосереджувати навчання на стратегіях запам'ятовування, сприяти активізації уваги та сприймання, застосувати вправи на підвищення мотивації.

Аналіз лінгвістичних особливостей професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою продемонстрував, що сфері соціальної роботи притаманні комунікативний та професійний дискурси. У ході дослідження з'ясовано, що в межах професійно орієнтованого спілкування найбільш релевантними для навчання майбутніх соціальних працівників є діалог-розпитування, діалог-дискусія, монолог-розповідь, монолог-презентація. Функціональні типи діалогу та монологу розглянуто на трьох рівнях: фонетичному, лексичному, граматичному. Встановлено наявність в усному спілкуванні соціального працівника фразеологічних одиниць, метафори, метонімії, порівняння, різноманітних граматичних конструкцій. У межах проведеного аналізу окреслено та схарактеризовано термінологічний апарат сфери соціальної роботи.

Конкретизовано принципи, цілі та зміст навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою. Принципами навчання визначено такі: активності, творчості, індивідуалізації, автентичності навчальних матеріалів, інтеграції з дисциплінами фаху. Охарактеризовано практичну, професійну, освітню, виховну, розвивальну цілі навчання. Уточнено зміст навчання майбутніх

соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою.

Визначено одиниці відбору навчального матеріалу для навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою – друковані тексти, аудіофонограми, відеофонограми. Відбір навчальних матеріалів здійснено на основі окреслених критеріїв відбору: автентичності, тематичності, новизни та актуальності, мотиваційності, ситуативності, авторитетності джерела, професійної спрямованості, лексичної насиченості. Окрім того, релевантними для відбору відео- та аудіофонограм визначено критерії домінувальної ролі відеоряду над аудіорядом, тривалості звучання та темпу мовлення.

Обґрунтовано три етапи навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою: підготовчий, основний, завершальний. Завершальний етап поділяється на два підетапи. В межах окреслених етапів впроваджена кейс-технологія для навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою. Підготовчий етап спрямований на розвиток фонетичних, лексичних, граматичних навичок говоріння і навичок аудіювання, а також активізацію фонових та професійно орієнтованих знань про особливості соціальної роботи в Німеччині. Основний етап передбачав розвиток умінь діалогічного й монологічного мовлення та мовленнєвих умінь аудіювання, а також розвиток умінь укладати навчально-дослідницький кейс. Завершальний етап ділиться на два підетапи, кожен з яких спрямований на досягнення певних цілей. Метою першого підетапу є удосконалення вмій укладати навчально-дослідницький кейс на основі запропонованих вимог та структури. Мета другого підетапу – удосконалення вмій професійно орієнтованого діалогічного мовлення, монологічного мовлення та аудіювання.

Розроблено систему вправ і завдань, яка корелює із зазначеними етапами навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою.

Запропоновано модель організації навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою, яка призначена для впровадження в межах навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням (Berufsbezogene Deutsch)» і включає три етапи навчальної діяльності студентів (підготовчий, основний, завершальний). Зазначена модель передбачає різні форми контролю: поточний, підсумковий, індивідуальний, фронтальний, груповий, усний, само й взаємоконтроль.

З метою перевірки ефективності авторської методики проведено експеримент серед 48 студентів 1-го та 2-го курсів – майбутніх соціальних працівників. Неварійованими величинами визначено кількість студентів у групах, вихідний рівень сформованості вмінь професійно орієнтованого усного спілкування, завдання до- та післяекспериментального зрізів, навчальні матеріали, тривалість експериментального навчання, критерії оцінювання рівня сформованості вмінь професійно орієнтованого усного спілкування. Варійованою величиною визначено методику навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою. В експериментальних групах навчання відбувалось за авторською методикою, в контрольних – із використанням методики, прийнятої в закладах вищої освіти.

Обґрунтовано критерії оцінювання рівня сформованості в майбутніх соціальних працівників умінь професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою. Для оцінювання рівня сформованості умінь в аудіюванні запропоновано розуміння загального змісту та точність розуміння, для оцінювання рівня сформованості умінь у діалогічному мовленні – ситуативність, ініціативність, аргументованість, реактивність; в монологічному мовленні – зв'язність, вільність, повнота висловлювання,

досягнення комунікативної мети. Визначено спільні критерії оцінювання рівня сформованості умінь в діалогічному та монологічному мовленні: професійної спрямованості, відносної мовної правильності, темпу мовлення.

Результати експерименту, перевірені за допомогою багатофункціонального статистичного критерію F^* – кутового перетворення Фішера, підтвердили ефективність авторської методики.

Укладено методичні рекомендації щодо навчання майбутніх соціальних працівників професійно орієнтованого усного спілкування німецькою мовою.

Ключові слова: професійно орієнтоване усне спілкування, майбутні соціальні працівники, діалогічне мовлення, монологічне мовлення, кейс-технологія, система вправ, соціальна робота, психологічні особливості усного спілкування, лінгвістичні особливості усного спілкування.

RESUME

Bartosh I.A. Methods of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers. Qualifying scientific paper. As a manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy Degree, specialty 011 – Educational, Pedagogical Studies. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2021.

The scientific novelty of the research lies in the fact that methodology of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers has been theoretically substantiated, practically developed and experimentally tested for the first time, being based on the provisions of systemic, paradigmatic, communicative, professionally oriented, level, reflexive and personal approaches; this methodology involves the use of case technology through future social workers' independent compiling of scientific-research cases and contains three stages of students' training (preparatory, main and final, which are implemented in the course of in-class and out-of-class work), as well as the development of a deliberately designed system of exercises and tasks that correspond to the training stages and contain three sub-systems of exercises and tasks, each of which is to ensure the fulfilment of the objectives of the respective stage; the principles, objectives and content of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers have been specified; the criteria for selecting the learning materials have been improved; the criteria for assessing the future social workers' level of oral communication proficiency in German have acquired further development.

The practical significance of the paper lies in: selecting the learning materials of various forms (including audio and video materials and printed texts) with the purpose of teaching future social workers to professionally oriented German oral communication; developing the methodological manual that contains appropriate sets of exercises, as well as in elaborating certain methodological

recommendations for the teachers of German on the effective organization of future social workers' training activities.

In accordance with the definitions given in numerous scientific sources, professionally oriented oral communication of future social workers is a type of oral communication, which includes perception and formation of oral expressions in spoken interaction and spoken production, as well as suggests social and personal collaboration of communication participants within their professional sphere. Communication is a tool of social worker's professional activity. It is also a means of personal development, whereby a foreign language is regarded as one of the most essential components for obtaining professional knowledge, elaborating professional, lingual, linguistic and sociolinguistic skills.

The analysis of certain scientific investigations on teaching professionally oriented oral communication to future social workers has stipulated the selection of case technology as the most effective and efficient one among numerous learning technologies, presented in contemporary methods of foreign language teaching. It is important that a distinctive feature of social worker's professional activity is the work on problem situations, which involves the ability to extract information from different sources, as well as to assimilate, evaluate and analyze it, using different methods of creative and cognitive activities. Relying on the analysis of the peculiarities of future social workers' professional activity, which has been carried out within the research, the students have been offered to compile independent cases. These cases are regarded as scientific-research tools and defined as a description of an actual problem situation, which suggests that the participants of the learning process should prepare the cases independently in order to be able to analyze them, identify the problem and find the possible ways of its solution. They also require that future social workers should possess integrated skills in professionally oriented oral communication in German within the thematic range of their professional activity. The research determines certain requirements for compiling cases, in particular authenticity of sources and situations,

unambiguous problem setting, novelty and relevance, reputable sources, informational content.

The research investigates the psycholinguistic features of teaching future professionally oriented oral communication to social workers in German. Having examined the functioning of mental processes (thinking, memory, attention, perception, motivation), the conclusion has been drawn that along with training of professionally oriented oral communication, future social employees need to develop critical thinking, focus their learning on memory strategies, work on the improvement of their attention and perception, apply specific exercises to increase their motivation.

The paper points out linguistic peculiarities of professionally oriented oral communication in German, which enables us to state that the field of social work is mostly marked with communicative and professional discourse. During the research, it was ascertained that dialogue-questioning, dialogue-discussion, monologue-story, and monologue-presentation are the most relevant forms of teaching professionally oriented communication to future social workers. The functional types of spoken interaction and spoken production are considered on three levels: phonetic, lexical, and grammatical. Within the framework of the conducted analysis, there has been identified the presence of phraseological units, metaphors, metonymy, comparisons, and numerous grammatical constructions in the oral communication of a social worker. Besides, there has been outlined and characterized the terminological apparatus of the sphere of social work.

The thesis specifies principles, objectives and content of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers. The former includes: the principle of activeness, the principle of creativity, the principle of individualization, the principle of authenticity of the learning materials, the principle of correlation with other professional disciplines. Apart from that, the research contains practical, educational, developing and professional description of the learning objectives, as well as identifies the content of future social workers' training in German.

The investigation under studies identifies the criteria for selecting the learning materials for teaching professionally oriented German oral communication to future social workers: printed texts and audio-video phonograms. The selection of the learning materials has been carried out with a due regard to the following criteria: authenticity, thematic significance, novelty, relevance, motivation, situational expedience, applicability of the source, professional orientation, and lexical variability. What is more, the dominance of video over audio materials, as well as speech duration and fluency have been determined as the basic criteria for selecting audio-video phonograms.

The three stages of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers have been substantiated in the paper: preparatory, main, and final. The preparatory stage aims at improving phonetic, lexical and grammatical skills of speaking, as well as audio skills. The main stage suggests the improvement of students' ability to express their thoughts in both spoken interaction and spoken production, as well as their skills in modelling various situational cases. The final stage consists of two sub-stages, each of which aims at achieving certain goals. The purpose of the first sub-stage is to improve the students' ability to model a situational case in compliance with the proposed requirements and structure. The purpose of the second sub-stage is to improve students' skills in professionally oriented spoken interaction and spoken production, as well as in listening.

The thesis contains a specially designed system of exercises that corresponds to the above mentioned stages of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers.

In the paper, there has been offered the model of organization of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers, which might be introduced within the academic discipline "Foreign Language for Specific Purposes (Berufsbezogene Deutsch)". It comprises three stages of students' learning activities (preparatory, main and final). The above model

suggests various forms of control: current control, final control, individual control, frontal control, group control, oral control, self-control, and mutual control.

Within the research, there has been conducted an experiment, which aimed at testing the effectiveness of the proposed methods. The experiment was held among 48 first and second-year students. The invariable values of the experiment were the number of students in academic groups, the initial level of students' oral communication proficiency, the assignments of the pre- and post-experimental assessment, the duration of the experimental training, the assessment criteria. The variable values of the experiment were the methods of teaching professionally oriented German oral communication to future social workers, which involved the corresponding content and principles of learning, the selection of the materials in accordance with the previously developed criteria, the specifics of applying case technology, the implementation of a specially designed system of exercises, all of which completely correspond to the stages of learning. The experimental groups applied the author's learning methods, whereas the groups under control kept to traditional methods, envisaged by the curriculum of higher education institutions.

The research determines the criteria for assessing the future social workers' level of German oral communication proficiency in listening (understanding of the content, accuracy of understanding), in spoken interaction (situational relevance, initiative, argumentation, reaction), in spoken production (combinability, fluency and completeness of expression, the ability to achieve communicative goals). The common criteria are: professional orientation, relative speech correctness, fluency of speech.

The results of the experiment have been tested with the help of the multifunctional statistic criterion φ^* – Fischer's angle transformation, which proved the effectiveness of the proposed methods.

Certain methodical recommendations on teaching professionally oriented German oral communication to future social workers have been developed in the paper as well.

Key words: professionally oriented oral communication, future social workers, spoken interaction, spoken production, case technology, the system of exercises, social work, psychological peculiarities of oral communication, linguistic peculiarities of oral communication.